

ságot tartalmazó eredmény még élesebben vetette fel a mezőgazdasági szociálpolitika feltűnően aránytalan elmaradását. 1938-ban a falusi szociális segítő hálózat felállításával mellett a legfontosabb szociálpolitikai jogalkotás a mezőgazdasági munkavállalók öregségi biztosításáról szóló 1938:12. tc. volt.

A kötetet összegzés, a forrásokat és a felhasznált szakirodalmat felsoroló irodalomjegyzék, illetve a nagyon hasznos személynévmutató zárja.

Egresi Katalin könyvének vitathatatlan erénye, hogy a két világháború közötti magyarországi szociálpolitikát nemzetközi összefüggésben, átfogóan, minden fontos kérdést érintve tárgyalja. Jól látható a korabeli forrásokban, valamint a szakirodalom ismeretében mutatott jártassága. A kötet bátran ajánlható az egyetemi oktatók, a diákok, a két világháború közötti magyar történelem iránt érdeklődő nagyközönség számára is.

Révész T. Mihály

Államalapításunk idején I. István azt az elvet vallotta, hogy „az egynyelvű és egyszokású ország gyenge és esendő” (*István király intelmei*, Kuncz Ágnes fordítása). Századokkal később Széchenyi István kijelentette: „nyelvében él a nemzet.” Nemcsak nemzet és ország viszonyában helytállóak ezek a kijelentések, hanem a mindenkori nemzeti és etnikai csoportok számára is. A hazánkban élő nemzetiségek számára identitásvállalásuk és identitásképzésük egyik eszköze volt tehát a nyelvhasználat, amelyre az oktatásban is joggal tartottak igényt.

Magyarországon a nemzetiségi vagy kisebbségi kérdés a 20. században sem hagyta pihenni a jogalkotót. Nemcsak a második világháborút megelőző, revíziós és esetenként irredenta eszméket sem nélkülöző politikai gondolkodók és politikai csoportok foglalkoztak a problémával, hanem az 1945 utáni új berendezkedés államférfiainak is sok fejtörést okozott az, hogy nemcsak az országhatárainkon túlra kerültek magyarok, hanem a hazai kisebbségek jogállását is rendezni kellett. A második világháborút lezáró békeszerződések belpolitikai hatáskörbe utalták a nemzetiségek jogaival kapcsolatos reglementációt, azonban a Kárpát-medencei sajátosságok miatt a kodifikáció során az anyaországokra is figyelemmel kellett lennie a jogalkotóknak.

Föglein Gizella könyve az oktatási igazgatással kapcsolatos jogalkotásról nyújt kimerítő ismertetést azáltal, hogy 1945-től 1985-ig, tehát a hatályos, a nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény (Nektv.) megalkotását megelőző időkhöz jogszabályok és az állami irányítás egyéb eszközeiként fennmaradt források (miniszteri utasítások, törvényerejű rendeletek, iskolai tantervek) felhasználásával mutatja be a közoktatásban gyakorolható nemzetiségi jogokat. A jelentős levéltári forráskutatáson alapuló mű erénye, hogy a legalsóbb fokú oktatási intézmények működésébe is betekintést enged, az olvasó szinte átélheti, hogy milyen nehézségekkel vagy éppen lehetőségekkel kellett szembenéznie egy rendszerváltás előtt gyermekét nemzetiségi oktatásban részesíteni kívánó szülőnek vagy egy nemzetiségi ismereteket tanító pedagógusnak.

Nem szabad megfeledkeznünk a forrásismertetést bevezető, lényegretörő, mégis informatív fejezetről sem, amelyben a szerző áttekinti az állam és a Magyarországon élő kisebbségek kedvezően változó viszonyát:

A magyarországi nemzetiségi oktatás állami szabályozása 1945 után – Föglein Gizella könyvéről

Föglein Gizella:

Etnikum és educatio. A magyarországi nemzetiségek és alsó fokú oktatásuk állami szabályozása, 1945–1985

Politikatörténelmi Füzetek XXII.

Napvilág Kiadó, Budapest, 2006

ISBN 963 9350 71 0

azt, ahogy a világháborút követő kitelepítési hullám után lassanként „felenged” az állami vezetés gyanakvása, és szélesíteni kezdi a kollektív jogok gyakorlásának lehetőségét. A könyv egészére jellemző a statisztikai évkönyvek adatainak lelkiismeretes felhasználása (főleg a népesség anyanyelvi megoszlásával kapcsolatos táblázatok, adatsorok értékesek). További – eddig ismeretlen – információkkal árnyalhatják a kisebbségpolitikáról alkotott képet azok a levéltári forráskutatás eredményeként ismertetett párhuzamosított, zárt jelentések, amelyekben az állami irányítás a hazai nemzetiségek társadalmi-szociális megoszlását kívánták feltérképezni. Nemzetiségenként külön-külön vizsgálták ugyanis, hogy körülbelül milyen arányban dolgoznak képviselőik a mezőgazdaságban, az iparban (bányászatban és egyéb gyáriparban), vagy éppen azt, hogy milyen arányú soraikban az értelmiség jelenléte. A korszak kisebbségeit is jellemzi azonban az az 1956. május 21-i MDP KV határozat, amely leszögezte: „A nemzeti kisebbségek számát csak becsléssel lehet megállapítani. A KSH adatai – különösen német vonatkozásban – nem megbízhatóak, mert a legutóbbi népszámlálás alkalmával a nemzeti kisebbségekhez tartozók nagy része magyarnak vallotta magát.”

A nemzetiségi oktatás biztosítása azonban folyamatosan jelen volt a rendszerváltást megelőző jogalkotásban, sőt a világháborút követően pl. Szeged környékén

már közvetlenül a front elvonulása után, 1944 novemberében megindult a szerb tanítási nyelvű oktatás. Nem sokkal ezután megkezdődött a román és a szlovák nyelvű közoktatás szervezése is, és 1945-től a szovjet katonai parancsnokságok is támogatták az iskolai oktatás igények szerinti újraindítását. Jogszabályi kereteket azonban csak a 10 030/1945. ME rendelet biztosított; az Ideiglenes Nemzeti Kormány ebben az 1945. október 24-én kelt dokumentumban már lehetővé tette, hogy ott, ahol legalább tíz tanuló szülei kérik, szavazással dönthessenek arról, hogy a nemzetiségi szülők a gyermekeiket az általános iskolában anyanyelvükön kívánják-e taníttatni (a magyar nyelv tantárgyként meghagyásával), vagy pedig a magyar tannyelvű oktatás mellett igénylik anyanyelvük tantárgykénti oktatását. Hasonló szabályokat kívántak bevezetni a középfokú oktatásban is, de megnyugtatóan ekkor még nem sikerült rendezni a helyzetet: 1946-ban és 1947-ben ismét jogi szabályozásra volt szükség.

Változást az Alkotmány jelentett, amely kimondta, hogy hazánk „a területén élő minden nemzetiség számára biztosítja az anyanyelvén való oktatásnak és nemzeti kultúrája ápolásának lehetőségét.” Ugyanakkor állandó problémát jelentett a nemzetiségi oktatási intézmények, illetve a nemzetiségi oktatásban résztvevő tanulók alacsony száma, ezért 1951-től már 15 szülő igénybejelentése esetén is lehetőség nyílt a nemzetiségi nyelven való oktatásra. Ehhez természetesen a megfelelő képesítéssel és nyelvi ismeretekkel rendelkező pedagógusokra is szükség volt (tovább-, illetve átképzésüket is ki kellett dolgozni a minisztériumokban), de gondot okozott már az is, hogy bár a tanulóknak lehetővé tették az anyanyelvű oktatásban való részvételt, az

iskolában tanítási nyelvként használt irodalmi idegen nyelv eltért a gyerekek „otthonról hozott”, sokszor táj-jellegű nyelvismeretétől. Ezzel kapcsolatban a Közoktatásügyi Minisztérium Kollégiuma arra a – szerző által is idézett – keserű megállapításra jutott, hogy, jóllehet a minisztérium biztosítja a nyelvhasználat jogát az oktatásban, a tanulók azonban „döntő többségében két-nyelvűek, az irodalmi nyelvet nem beszélnek, nyelvük a telepítés idejét, tehát általában a 18. századi állapotot tükrözi.”

Részben ezért is következett be, hogy 1960-tól minisztériumi utasításra a nemzetiségi tannyelvű iskolákban is magyarul tanították a reáltárgyakat és a testnevelést. Kétnyelvű iskolatípus született tehát az addigi nemzetiségi tannyelvű intézmények helyett, de megmaradt az ún. nyelvoktató iskolák típusa is. Ezt a képet árnyalta az 1961. évi oktatási törvény is, valamint az, hogy az iskolák körzetesítése miatt a hatvanas évek közepére jelentősen lecsökkent a nemzetiségi anyanyelvet tanulók száma. Csak 1985-ban indult újra a nemzetiségi tannyelvű oktatás, de – az előző évtizedek tapasztalataival ellentétben – sikeresnek is bizonyult: 1989 őszén több mint 58 ezren részesültek nemzetiségi oktatásban, de valószínűleg még ez a létszám is alulmúlta a nemzetiségi önazonosság megőrzéséhez szükséges, optimális létszámot.

A könyvet mintegy harmincoldalas, levéltári dokumentumokat tartalmazó válogatás zárja, amely nagy segítséget jelenthet a kisebbségi oktatással és a kisebbségi joggal foglalkozó hazai és határon túli szakemberek számára is.

Kiss Bernadett

A magyar alkotmánytörténet egyes kérdéseiről – főként külföldi kutatók számára

Ruszoly József:

Beiträge zur neueren Verfassungsgeschichte
Ungarische Rechtshistoriker-sorozat
Gondolat kiadó, Budapest, 2009, 627 p.
ISBN 978 693 693 128 5

A magyar jogtörténet fejlődését egyre gyakrabban értékeli a kutatók összehasonlító szempontból. Erre elsősorban akkor adódik lehetőség, ha az érdeklődő számára érthető nyelven hozzáférhetőek a források. A magyar jogtörténészek egyre nagyobb számban dolgoz-

nak idegen nyelvű forrásokkal, elsősorban német és angol anyagokkal, de egy-egy érdekesség a környező országok szláv nyelveit beszélők számára is megismerhető már. A külföldi kollégák hasonló érdeklődését azonban igencsak szűk körben lehet kielégíteni, mivel Magyarországon még mindig nagyon ritka a magas színvonalú kutatómunka idegen nyelven történő publikálása. Többek között ezt a hézagot kívánja kitölteni a magyar jogtörténészek műveit német nyelven megjelentető „Ungarische Rechtshistoriker” sorozat a Gondolat Kiadó gondozásában. Máthé Gábor és Stipta István műveit követően 2009-ben Ruszoly József írásainak válogatása látott napvilágot német nyelven.

Ruszoly professzor a szegedi egyetem jogi karán szerzett diplomát, s tudományos munkásságának kezdeteitől majd két évtizeden át – amely időszak alatt egyetemi docensi fokozatig emelkedett – ezen intézmény jogtörténelmi tanszékén tevékenykedett. 1981-ben költözött át Miskolcra, hogy az ottani felsőoktatási intézményben létrehozza, megszervezze és hét éven keresztül vezesse a jogtörténelmi-tudomány tanszékét. Később visszatért alma materébe, ahol 1986 óta egyetemi tanárként a szegedi jogtörténelmi tanszék vezetője.